

Patrycja Piecuch, Roman Matykowski

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Zakład Gospodarki Przestrzennej
e-mail: patrycja-piecuch@wp.pl, rommaty@wp.pl*

Poziom i struktura bezrobocia w powiecie gostyńskim z uwzględnieniem zjawiska emigracji zarobkowej

Zarys treści: Rynek pracy jest jedną z ważnych płaszczyzn zarówno analizy przestrzenno-ekonomicznej, jak i przestrzenno-społecznej. Pierwszym, pogładowym celem opracowania jest charakterystyka zmian poziomu bezrobocia w województwie wielkopolskim w latach 1999–2016 w układzie powiatów. Drugim celem jest rozpoznanie zmian poziomu i struktury bezrobocia – w skali uznawanej często przez geografów za subregionalną, a przez ekonomistów za lokalny rynek pracy – w powiecie gostyńskim w latach 1999–2014. Efektem perturbacji na rynku pracy subregionu gostyńskiego (o ponadprzeciętnej dla województwa stopie bezrobocia) była emigracja zarobkowa mieszkańców powiatu. Cechy i opinie 70 takich emigrantów ustalone na podstawie badań ankietowych stanowią uzupełnienie rozpoznania rynku pracy. Na wybór powiatu gostyńskiego jako obiektu badań wpływ miało jego położenie (a zwłaszcza oddalenie od Poznania) oraz stosunkowo słabo rozpoznany rynek pracy.

Słowa kluczowe: bezrobocie, stopa bezrobocia, emigranci zarobkowi, powiat gostyński

Wprowadzenie

Rynek pracy jest jedną z ważnych płaszczyzn zarówno analizy przestrzenno-ekonomicznej, jak i przestrzenno-społecznej. W okresie gospodarki centralnie sterowanej rynek pracy charakteryzował się pozorną równowagą, a zagadnieniem podejmowanym w wymiarze organizacyjno-ekonomicznym była płynność oraz przemieszczenia kadr pracowniczych; w wymiarze geograficznym skupiano się natomiast na analizie dojazdów do pracy (zob. Gawryszewski 1977). Sytuacja na rynku pracy uległa dynamicznym zmianom wraz z procesem przemian społeczno-politycznych i gospodarczych, określanymi mianem transformacji systemowej zapoczątkowanej w 1990 r. Wówczas to – m.in. w związku z likwidacją Państwowych Gospodarstw Rolnych i upadłością szeregu zakładów przemysłowych

– pojawiły się negatywne zmiany na rynku pracy pod postacią bezrobocia, często odbierane przez uczonych jako jeden z podstawowych problemów społecznych. Zagadnieniem tym zajęli się przedstawiciele różnych nauk społecznych oraz geografowie, podejmując badania nad zróżnicowaniem przestrzennym bezrobocia oraz czynników kształtujących jego zmienność. Badania nad strukturą regionalną bezrobocia w początkowej fazie kształtowania się tego zjawiska w Polsce prowadziła Czyż (1992), a następnie w skali ówczesnego województwa poznańskiego Churski i Czyż (1992). Także w pracach Chojnickiego (1996: 26) „nowym” zagadnieniem w warunkach przemian systemu społecznego Polski stało się „bezrobocie, wyraźnie związane ze zmianą systemu gospodarczego i kryzysem gospodarczym”. Rozwinięciem badań z tego zakresu w skali lokalnych rynków pracy na obszarze województwa poznańskiego były prace Churskiego (1997, 1999).

Zdaniem Piróg (2015) sam fakt powstania rynku pracy jako efektu popytu i podaży na pracę po 1989 r. niezmiernie zainteresował geografów i skłonił do prowadzenia przestrzennych badań nad kształtowaniem się owego rynku, jego cechami, dynamiką rozwoju czy strukturą z punktu widzenia zjawiska obserwowanego w przestrzeni. Szczególnie ciekawy okazał się dla nich problem bezrobocia. To ono oraz rynek pracy wraz z powiązаныmi z nimi czynnikami, które je wywołują bądź likwidują, wpisują się w ramy nowych kierunków badań geografów ujmowanych zarówno w skali lokalnej, jak i regionalnej (zob. Chojnicki 1996).

Niniejsza praca ma dwa równorzędne cele. Pierwszym z nich jest charakterystyka zmian poziomu bezrobocia w województwie wielkopolskim w latach 1999–2016 w układzie powiatów. Szczególną uwagą objęto dwa momenty pośrednie w analizowanym okresie, tj. 2008 r., czyli rok kryzysu gospodarczego w skali globalnej, oraz 2014 r., będący właściwym momentem czasowym realizacji badań, związanych z drugim celem – jest nim rozpoznanie zmian poziomu i struktury bezrobocia w skali uznawanej często przez geografów za subregionalną, a przez ekonomistów za lokalny rynek pracy – mowa tu o powiecie gostyńskim w latach 1999–2014.

Podstawowym źródłem danych statystycznych w niniejszym opracowaniu były dane z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, informacje pozyskane z Powiatowego Urzędu Pracy w Gostyniu oraz badania ankietowe wśród emigrantów zarobkowych pochodzących z powiatu gostyńskiego.

Metody badań: podstawowe pojęcia i wskaźniki

Podejmując studia nad przestrzennym zróżnicowaniem bezrobocia, należy wyjaśnić pojęcie osoby bezrobotnej zarówno w aspekcie prawnym, jak i statystycznym oraz przedstawić wskaźniki charakteryzujące analizowane zjawisko.

„Bezrobotni stanowią podgrupę tych, którzy nie pracują” (Kwiatkowski 2001: 13), ale odróżniają się od innych osób niepracujących sygnalizowaną chęcią podjęcia pracy, aktywnością w jej poszukiwaniu oraz gotowością jej podjęcia. Pozostawanie bez zatrudnienia nie jest więc wolnym wyborem tych osób, lecz sytuacją przymusową. Coraz częściej pojęcie osoby bezrobotnej zaczyna też wykraczać

poza sam fakt nieposiadania zatrudnienia, a łączy się z pogorszeniem stanu własnych kwalifikacji w wyniku ich nierozwijania poprzez wykonywanie pracy z ich wykorzystaniem (Szul 2004).

Stopa bezrobotnego przysługuje tym nieposiadającym pracy osobom, które są zarejestrowane we właściwym pod względem miejsca zameldowania powiatowym urzędzie pracy i poszukują pracy, spełniając wymogi zawarte w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (art. 2 ust. 1 pkt 2) z dnia 2 kwietnia 2004 r.

Inaczej charakteryzuje osobę bezrobotną Europejski Urząd Statystyczny (Eurostat) w ramach prowadzonych kwartalnie ankietowych Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL). Do kategorii bezrobotnych zalicza on każdą osobę powyżej 15. rok życia, która w okresie prowadzonego badania nie pracowała, choć aktywnie poszukiwała zatrudnienia przez co najmniej 4-tygodniowy okres poprzedzający badanie, i będącą w stanie podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni od jego zakończenia. Bezrobotny jest także osobą, która w momencie przeprowadzonego badania oczekiwała na rozpoczęcie otrzymanej już pracy (GUS).

Najczęściej do analizy porównawczej zjawiska bezrobocia wykorzystuje się wskaźnik zwany **stopą bezrobocia** (S_u). Jest to stosunek liczby ludności bezrobotnej (najczęściej bezrobotnych zarejestrowanych) do liczby ludności aktywnej zawodowo zwanej też zasobem siły roboczej, przez który rozumie się ludność pracującą (czynną zawodowo) oraz niepracującą, lecz zdolną do wykonywania pracy – czyli bezrobotnych. Należy zaznaczyć, że wszelka liczba ludności dotyczy ludności w wieku lat 15 i więcej. Wzór na stopę bezrobocia najczęściej wyraża się następująco (GUS 2008: 21):

$$S_u = \frac{U}{E + U} \times 100$$

gdzie:

E – liczba osób czynnych zawodowo,

U – liczba osób bezrobotnych.

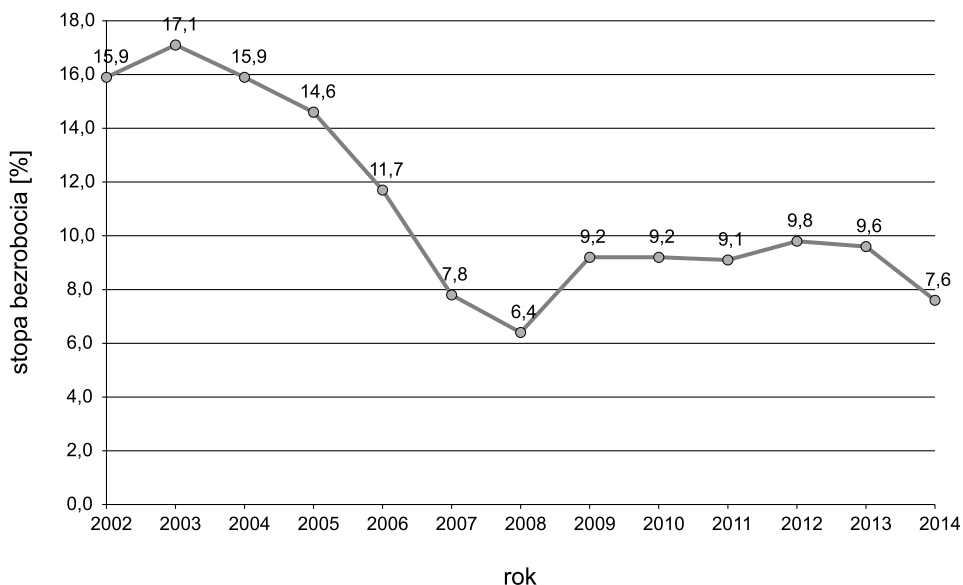
Analogicznie badania przeprowadzane przez GUS jako stopę bezrobocia podają także wskaźnik z wykorzystaniem liczby bezrobotnych sklasyfikowanych w ramach BAEL. Istnieje jednak inny sposób szacowania liczby bezrobotnych – jako udział procentowy liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Tak wyznaczona stopa bezrobocia jest jednak wartością zaniżoną w stosunku do powyższego rachunku, gdyż osoby w wieku produkcyjnym to nie tylko osoby czynne zawodowo i bezrobotne, ale też te, które nie są w stanie ani w gotowości, by podjąć pracę zarobkową.

Zmiany bezrobocia w województwie wielkopolskim. Zróżnicowanie przestrzenne stopy bezrobocia

Na koniec 1999 r. – wkrótce po utworzeniu nowego województwa wielkopolskiego – odnotowano w nim 164,6 tys. bezrobotnych. Z roku na rok ich liczba zwiększała się i osiągnęła maksimum w 2002 r. (249,2 tys. osób bezrobotnych). W następnych latach w urzędach pracy odnotowywano coraz to mniejszą liczbę rejestrujących się bezrobotnych, by w 2008 r. osiągnęła ona poziom 91,4 tys. osób. Początek kryzysu gospodarczego w 2008 r. przyczynił się do ponownego wzrostu liczby bezrobotnych. W 2014 r. było ich już 116,4 tys. W 2016 r. ich liczba obniżyła się do 77,7 tys. osób. Województwo wielkopolskie na tle pozostałych regionów Polski od 2007 r. (z wyjątkiem 2009 r.) konsekwentnie cechuje się najniższą stopą bezrobocia w kraju. W 2009 r. ustąpiło jedynie województwu mazowieckiemu, osiągając wartość stopy bezrobocia większą o 0,2 punktu procentowego.

Stopa bezrobocia dla województwa wielkopolskiego konsekwentnie obniżała się w latach 2002–2008 (ryc. 1), choć w kolejnych latach i ten wskaźnik uwiadcza efekt kryzysu z 2008 r., gdyż następny rok zaowocował wzrostem stopy bezrobocia, która utrzymywała się w granicach 9–10% przez kilka lat. Rok 2014 przyniósł jednak spadek stopy o 2 punkty procentowe w stosunku do roku poprzedniego, a w 2016 r. stopa bezrobocia spadła do poziomu 5%.

W układzie powiatów najwyższą stopą bezrobocia w 1999 r. cechowały się powiaty: słupecki (19,7%), pleszewski (18,9%), kolski (18,5%) i wągrowiecki (18,1%), a najniższą – m. Poznań i powiat poznański. Z kolei w 2016 r. najwyższa stopa bezrobocia występowała w powiatach wschodniej części województwa, tj.

Ryc. 1. Zmiany stopy bezrobocia w województwie wielkopolskim w latach 1999–2014
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

konińskim (14,2%), m. Koninie (10,3%), kolskim (10,1%) i słupeckim (9,6%) oraz chodzieskim (10,4%) i złotowskim (10,1%) w północnej części regionu, a także średzkim (9,5%). Najniższą stopą bezrobocia w 2016 r. charakteryzowały się natomiast m. Poznań (1,9%) i powiat poznański (2,3%) oraz dwa powiaty peryferyjne: kępiński (2,2%) i wolsztyński (2,6%).

O trwałości różnicowania przestrzennego układu bezrobocia może świadczyć współwystępowanie stopy bezrobocia w latach 1999, 2008, 2014 i 2016 w województwie określone na podstawie współczynnika korelacji Pearsona. Należy zwrócić uwagę, że związek pomiędzy układem z 1999 r. a układem z 2008 r. wyniósł $r = +0,901$, a następnie w kolejnych analizowanych momentach czasowych spadał – z układem z 2014 r. ($r = +0,825$) i z układem z 2016 r. ($r = +0,735$), choć był istotny statystycznie na poziomie $\alpha = 0,01$.

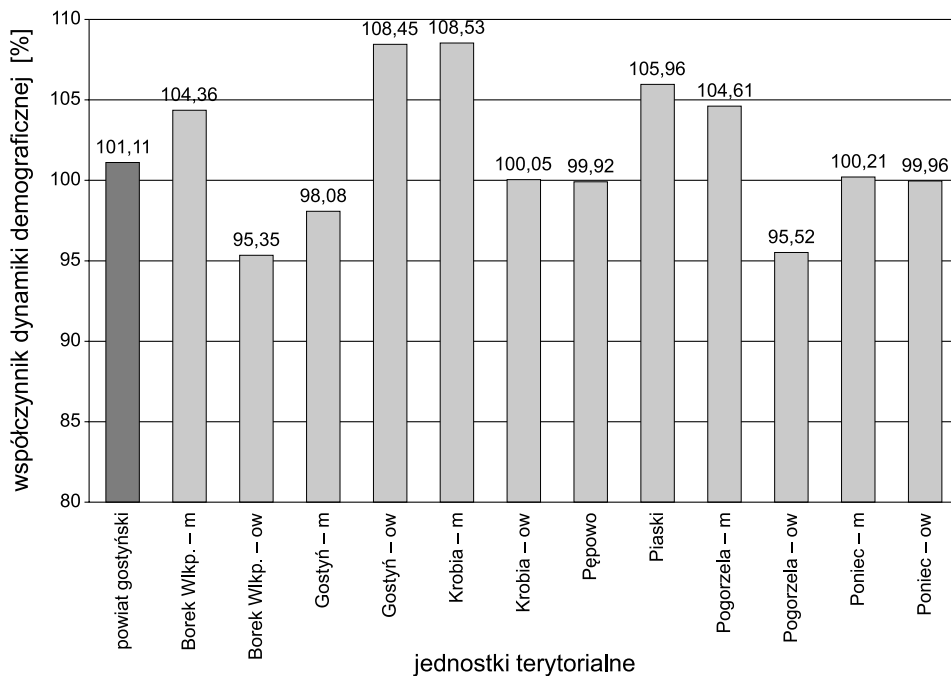
Subregion gostyński jako rynek pracy

Powiat gostyński znajduje się w południowej części województwa wielkopolskiego, a siedziba powiatu oddalona jest od stolicy województwa w układzie drogowym o 69 km, co przekłada się na około godzinną jazdę samochodem i niemal dwugodzinną podróż autokarem. W skład powiatu wchodzi pięć gmin miejsko-wiejskich (Borek Wielkopolski, Gostyń, Krobia, Pogorzela i Poniec) oraz dwie gminy wiejskie (Pępowo i Piaski).

Powiat gostyński w 2014 r. zamieszkiwało 76,2 tys. osób i w porównaniu z rokiem 1999 ich liczba wzrosła o 0,8 tys. mieszkańców. Największą jednostką administracyjną powiatu pod względem liczby mieszkańców w 2014 r. była gmina Gostyń (29 tys. osób), a najmniejszą Pogorzela (5,1 tys. osób).

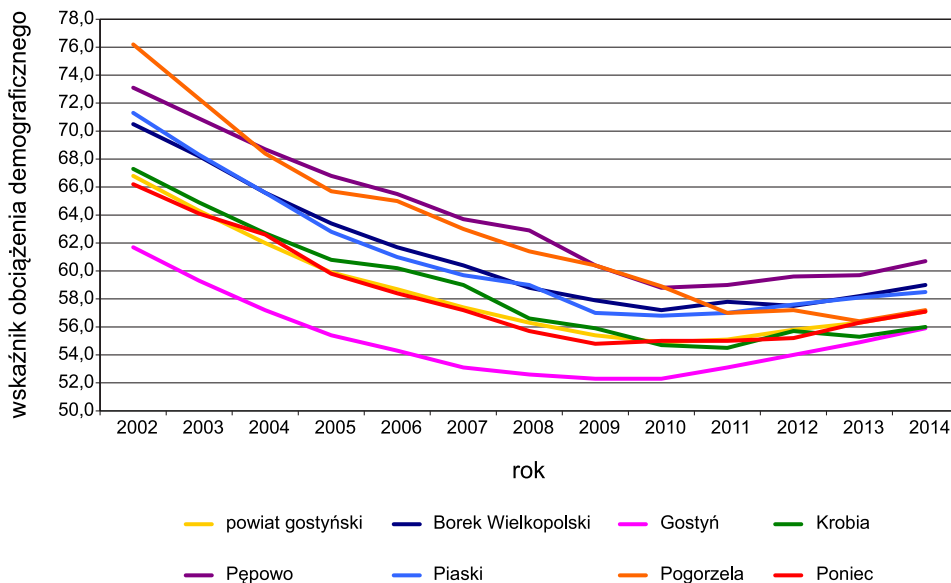
Najwyższym wzrostem demograficznym w powiecie gostyńskim cechował się sam powiat jako całość (101,11) oraz następujące gminy (bez rozróżniania w przypadku gmin miejsko-wiejskich obszarów wiejskich od miejskich): Piaski (105,96), Krobia (102,65), Gostyń (100,74) i Poniec (100,05). Uwzględniając podział gmin miejsko-wiejskich na obszary wiejskie i miejskie w trzech gminach (Borek Wielkopolski, Krobia, Pogorzela), stwierdzić należy, że zaznaczyły się znaczne dysproporcje między tymi typami obszarów, tzn. niższy poziom współczynnika dynamiki demograficznej na obszarach wiejskich w stosunku do obszarów miejskich. W gminie Poniec ta różnica była nieznaczna. Obszar wiejski gminy Gostyń natomiast wykazywał dużo wyższą dynamikę zmian demograficznych niż obszar miejski tej gminy (ryc. 2).

Wskaźnik obciążenia demograficznego jest miernikiem względnym, który służy do określenia relacji między liczbą osób w wieku nieprodukcyjnym i liczbą osób w wieku produkcyjnym, a najczęściej przelicza się ją na 100 osób w wieku produkcyjnym. Od początku XXI w. wartość wskaźnika spadała zarówno dla powiatu, jak i jego gmin (ryc. 3). W 2002 r. maksymalna wartość charakteryzowała gminę Pogorzela, a najniższa – Gostyń. Przełomowym rokiem jest rok 2010, po którym wartości wskaźnika dla wszystkich jednostek terytorialnych zaczęły

Ryc. 2. Wartość współczynnika dynamiki demograficznej (1999–2014) w powiecie gostyńskim oraz jego gminach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ryc. 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego w powiecie gostyńskim w latach 2002–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 1. Zmiany liczby podmiotów gospodarczych według wielkości w powiecie gostyńskim w latach 2005–2014

Rok	Liczba przedsiębiorstw zatrudniających pracowników				
	1–9	10–49	50–249	250–999	1000 i więcej
2005	5479	459	88	8	1
2014	6646	370	61	7	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

wzrastać. Tendencja ta utrzymuje się nadal, co jest przejawem procesu starzenia się społeczeństwa polskiego.

W powiecie gostyńskim w latach 2005–2014 spadła liczba zakładów pracy zatrudniających co najmniej 50 pracowników, ale nastąpił rozwój przedsiębiorstw z mniej niż 10 pracownikami (mikroprzedsiębiorstw), których liczba wzrastała niemalże z roku na rok (zob. tab. 1).

Powiat gostyński cechował się stopą bezrobocia, która była trwale wyższa niż przeciętna dla regionu wielkopolskiego (zob. tab. 2). I tak w 1999 r. powiat gostyński charakteryzował się stopą bezrobocia 14,1%, a w 2014 r. jej wartość spadła do poziomu 10,5%. Z kolei rzadko dokonywana jest analiza zróżnicowania stopy bezrobocia wewnątrz subregionu, czyli lokalnego rynku pracy (ze względu na utrudnienia w ustaleniu tego wskaźnika). W 1999 r. najwyższą stopą bezrobocia charakteryzowały się gminy Gostyń (16,9%) i Piaski (16,5%), gdy w gminie Poniec stopa bezrobocia była zbliżona do średniej w województwie. W kolejnych badanych latach 2004 i 2008 nadal najwyższa stopa bezrobocia utrzymywała się w wymienionych gminach. Należy też zwrócić uwagę, że różnice stopy bezrobocia w 2014 r. pomiędzy poszczególnymi gminami powiatu gostyńskiego zmalały; najniższą stopą bezrobocia cechowały się gminy Pogorzela i Poniec, a najwyższą – gmina Gostyń.

Do wyznaczenia kierunków zmian strukturalnych w poziomie bezrobocia w układzie gmin powiatu gostyńskiego wykorzystano syntetyczny wskaźnik Perkała (1953), który w literaturze angielskiej nazwano *Z-score index* (Smith 1972).

Tabela 2. Zmiany stopy bezrobocia w województwie wielkopolskim oraz gminach powiatu gostyńskiego w latach 1999–2014

Jednostka administracyjna	Stopa bezrobocia (w %) w latach			
	1999	2004	2008	2014
Województwo wielkopolskie	10,5	15,9	6,4	7,6
Powiat gostyński	14,1	19,4	10,8	10,5
Gmina Borek Wielkopolski	15,9	22,3	9,6	10,8
Gmina Gostyń	16,9	22,4	13,0	12,4
Gmina Krobica	14,2	19,4	11,3	10,1
Gmina Pępowo	13,2	19,7	12,3	10,5
Gmina Piaski	16,5	22,7	11,5	10,5
Gmina Pogorzela	15,3	19,6	10,0	9,7
Gmina Poniec	11,6	19,6	9,7	9,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wskaźnik ten wyznaczono dla dwóch okresów – 2002 r., kiedy to w powiecie zanotowano najwyższy poziom bezrobocia wyznaczany przez stopę bezrobocia, oraz 2014 r., a następnie go porównano. Wśród cech opisujących stan bezrobocia w gminach, które posłużyły do wyznaczenia wskaźnika syntetycznego, były:

X_1 – liczba bezrobotnych kobiet w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%],

X_2 – liczba bezrobotnych w wieku 25–34 lat w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%],

X_3 – liczba bezrobotnych z wykształceniem wyższym w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%],

X_4 – liczba bezrobotnych poprzednio pracujących w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%],

X_5 – liczba bezrobotnych zwolnionych z przyczyn zakładu pracy w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%],

X_6 – liczba bezrobotnych niepełnosprawnych w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%],

X_7 – liczba bezrobotnych pobierających zasiłek w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych [%].

Po dokonaniu standaryzacji wyliczono wskaźnik syntetyczny Perkala dla wspomnianych lat (tab. 3). W 2002 r. największa jego wartość cechowała gminy Poniec i Borek Wielkopolski (dla obu $w_s = 0,49$). Ujemne wartości z kolei przypadły gminie wiejskiej Piaski ($-0,78$) oraz gminie Gostyń ($-0,50$), gdyż niemal wszystkie wartości zestandaryzowane dla tych jednostek były ujemne (tj. cechowały je największe udziały konkretnych grup bezrobotnych. Zostało to spowodowane tym, że w tych gminach w większości obranych cech wartości zrelatywizowane stanowiły wartości maksymalne bądź drugie w kolejności spośród wszystkich gmin powiatu gostyńskiego, tj. cechowały je największe udziały konkretnych grup bezrobotnych. Na przeciwnym biegunie wyróżniły się dwie gminy miejsko-wiejskie, tj. Poniec i Borek Wielkopolski, obie z jednakowym wynikiem ($0,49$). W przypadku pierwszej z jednostek to skutek najmniejszych bądź drugich w rankingu udziałów niemal wszystkich obranych w badaniu cech. Po upływie dwunastu lat wszystkie gminy z wyjątkiem Pogorzeli, Pępowa oraz Piasków zaliczyły spadki wartości wskaźnika, które spowodowane zostały tym, że w porównaniu do

Tabela 3. Kierunki zmian strukturalnych w poziomie bezrobocia gmin powiatu gostyńskiego na podstawie wartości wskaźnika syntetycznego Perkala w 2002 i 2014 r.

Gmina	2002	2014
	wskaźnik Perkala W_s	wskaźnik Perkala W_s
Poniec	0,49	0,26
Borek Wielkopolski	0,49	0,18
Pępowo	0,15	0,61
Krobia	0,11	-0,56
Pogorzela	0,05	0,62
Gostyń	-0,50	-0,64
Piaski	-0,78	-0,49

Źródło: opracowanie własne.

wartości udziałowych zestandaryzowanych z 2002 r. te z 2014 r. w tych gminach w przypadku niemal wszystkich grup bezrobotnych malały. W wymienionych gminach natomiast wzrastały, co sprawiło, że wartość wskaźnika Perkala także odnotowała wzrost. Dla gmin Pępowo oraz Pogorzela taki kierunek zmian w 2014 r. wykreowało przybieranie przez te dwie jednostki najniższych ze wszystkich gmin wartości procentowych udziałów większości grup bezrobotnych (uwidoczniono się to zwłaszcza w gminie Pogorzela, którą w 2002 r. ani razu to nie wyróżniało, a po upływie 12 lat dominowała pod tym względem aż w czterech na siedem wybranych grup). Tym samym można stwierdzić, że owe trzy gminy – Pępowo, Piaski oraz Pogorzela – wyróżniały się w powiecie gostyńskim zmianami w strukturze bezrobocia w kierunku oczekiwanym (zmiany pozytywne).

Emigracje zarobkowe jako efekt perturbacji na rynku pracy subregionu gostyńskiego

Niejednokrotnie osoby ubiegające się o pracę nie przejawiają adekwatnych umiejętności i kwalifikacji niezbędnych na oferowanym stanowisku. W związku z tym niektórzy bezrobotni podejmują poszukiwania bardziej atrakcyjnych miejsc pracy, rozszerzając obszar poszukiwań poza granice Polski, gdyż swoboda przepływu osób w ramach Unii Europejskiej usunęła szereg przeszkód wcześniej występujących.

W ramach niniejszej pracy przeprowadzono badanie wśród mieszkańców pochodzących z obszaru powiatu gostyńskiego, a w 2014 r. przebywających na emigracji, której powodem było podjęcie pracy poza granicami Polski. Początkowo założono, że ustali się w miarę aktualny rejestr migrantów zarobkowych powiatu na podstawie informacji uzyskanych od sołtysów (obszary wiejskie) oraz urzędników (na obszarze miast). Jednakże nie udało się ustalić pełnego rejestru emigrantów, a podjęte badania natrafiły na kolejne trudności w postaci znacznych niedoborów związanych z brakiem kontaktu lub odmową odpowiedzi przez potencjalnych respondentów. Tak więc próba nabrała charakteru próby hazardowej, a kierując się współczesnymi poglądami na stopniowalny charakter jej reprezentatywności, oparto się na stwierdzeniu Szredera (2010: 50), że próbę reprezentatywną można uzyskać, „stosując zarówno wybór probabilistyczny, jak i wybory nieprobabilistyczne”. Osobom biorącym udział w badaniu kwestionariusze przedłożono drogą elektroniczną, a kontakt z nimi nawiązano bezpośrednio bądź przy pomocy osób trzecich. Badanie miało na celu zdobycie informacji m.in. na temat samych emigrantów, powodów wyjazdu, rodzaju wykonywanej przez nich pracy na obczyźnie oraz poprzedniego zajęcia podejmowanego w Polsce czy też planów odnośnie do powrotu na polski, lokalny rynek pracy.

W badaniu wzięło udział 70 osób pochodzących z gmin powiatu, które w momencie przeprowadzania ankiety przebywały na emigracji zarobkowej poza granicami kraju. Niemal połowa spośród respondentów (48,6%), tj. 34 osoby, wskazała jako miejsce swojego pochodzenia gminę Gostyń, a nieco ponad jedna czwarta

(25,7%), tj. 18 osób – sąsiadującą z gminą Gostyń gminę Piaski. Z gminą Krobia utożsamilo się 5 osób (7,1%), a 4 osoby (5,7%) z gminą Borek Wielkopolski oraz gminą Pogorzela. Z kolei udało się dotrzeć do odpowiednio 3 i 2 emigrantów (4,3% i 2,9%) z gmin Poniec i Pępowo. W każdej z gmin z wyjątkiem gminy Pogorzela wśród biorących udział w badaniu liczba kobiet przewyższała liczbę mężczyzn.

Najwięcej ankietowanych przebywających na emigracji zarobkowej zamieszkiwało w momencie wyjazdu w mieście Gostyniu (30 osób, tj. 42,9% ogółu respondentów), w wiejskim ośrodku gminnym Piaski (9 osób, tj. 12,9%), w mieście Krobia (3 osoby) oraz dwóch wsiach: Drzęczewo Drugie i Smogorzewo (po 3 osoby); ogółem ankietowani zamieszkiwali w 23 miejscowościach powiatu.

Większość respondentów należała do grupy wiekowej 25–34 lat (58,6%), a więc zaliczała się do grupy zakładającej własną rodzinę, czyli tzw. związków „na dorobku”. Inną ważną wielkościową grupą ankietowanych były osoby w wieku 20–24 lat (24,3%), czyli w tzw. wieku studenckim. W obu tych grupach wiekowych udział kobiet był wyższy niż mężczyzn. Do kolejnej grupy w przedziale wiekowym 35–44 lat należało 15,7% ankietowanych emigrantów; w większości – mężczyźni. Tylko jeden z respondentów (płci męskiej) przekroczył 45. rok życia.

Najliczniejszą grupę respondentów stanowiły osoby z wykształceniem średnim, zarówno licealnym, jak i technicznym, oraz te, które ukończyły szkoły policealne (45,7%). Drugą ważną grupę respondentów tworzyły osoby, które ukończyły studia wyższe (28,6%), przy czym większość ukończyła studia I stopnia. Wszyscy ankietowani z tej grupy byli poniżej 34. roku życia i ukończyli następujące kierunki: praca socjalna, finanse i rachunkowość, pielęgniarstwo, mechanika i budowa maszyn, pedagogika, ekonomia, filologia angielska, administracja publiczna i resocjalizacja. 10% ogółu respondentów uzyskało stopień magistra i ukończyło II stopień na kierunkach: geologia, administracja, historia i pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. Tylko jedna osoba z tej grupy przekroczyła 35. rok życia. Z kolei wśród ankietowanych z wykształceniem zasadniczym zawodowym (11,4% ogółu) dominowali mężczyźni, którzy reprezentowali następujące zawody: malarza-tapeciarza, stolarza, piekarza i murarza. Wszystkie kobiety (2 osoby) wykształciły się w zawodzie sprzedawcy. Najmniej liczną grupę ankietowanych stanowiły osoby o wykształceniu podstawowym lub gimnazjalnym (7,1%).

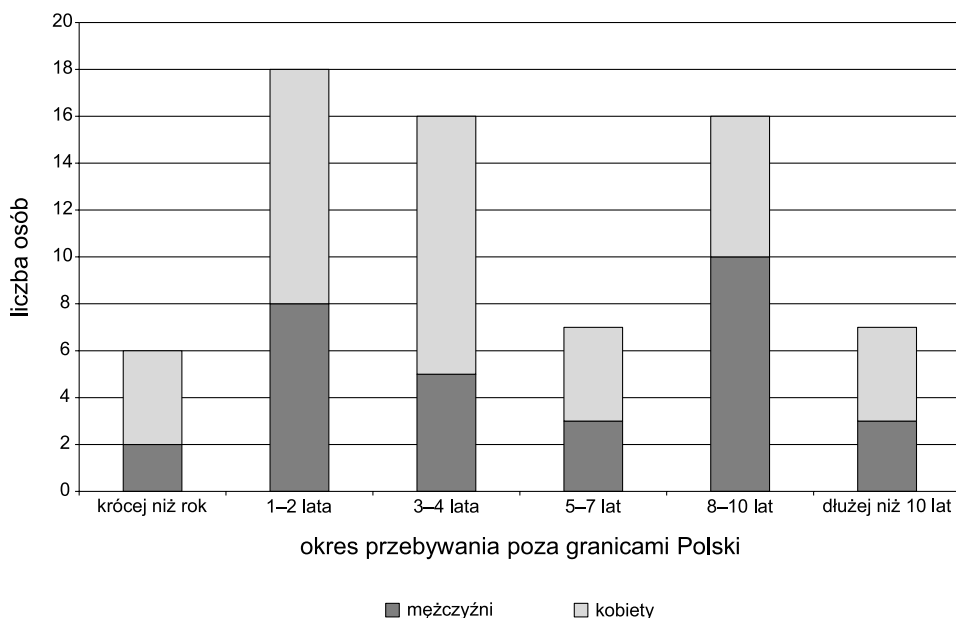
Celem destynacji zarobkowej najliczniejszej grupy ankietowanych (24 osoby; 34,3% ogółu) – pomimo że próba badanych miała charakter hazardowy – była Wielka Brytania. Ważnymi kierunkami migracji zarobkowej respondentów pochodzących z powiatu gostyńskiego były także Niemcy (24,3%) i Holandia (14,3%). Po dwóch ankietowanych pracowało w Irlandii, Norwegii, Danii, Włoszech i Szwajcarii, a pojedynczy respondenci przebywali we Francji, Belgii, Kanadzie, Austrii i Białorusi.

Ponad połowa respondentów (57,1% ogółu) przebywała poza Polską mniej niż 5 lat. W tej grupie zdecydowanie przeważały kobiety (współczynnik feminizacji równy 166,7). Najliczniejszymi grupami wśród respondentów byli emigranci zarobkowi przebywający na obczyźnie 1–2 lat (25,7%), 3–4 lat (22,9%) oraz 8–10 lat (22,9%). Z kolei w grupie badanych emigrantów zarobkowych przebywających

poza krajem 5 lat i więcej przeważali nieznacznie mężczyźni (współczynnik feminizacji równy 87,5).

Najczęściej wskazywanym zawodem przed wyjazdem z Polski była praca w stolarstwie, stanowisko magazyniera, praca na budowie oraz w lokalnych zakładach produkcyjnych, do których należały: spółdzielnia mleczarska, cukrownia, zakład powozów konnych, zakład produkujący filtry samochodowe Wix-Filtron czy producent opakowań kartonowych Netbox. Pojedyncze osoby parały się handlem (stanowisko ekspedienta w sklepach spożywczych, rowerowych czy z asortymentem elektronicznym i sprzętem AGD oraz handel używanymi samochodami), rzeźnictwem, usługami informatycznymi, serwisem maszyn i urządzeń automatyki przemysłowej oraz pracowały jako kucharze. Największa ilość kobiet przed podjęciem decyzji o emigracji zarobkowej pracowała jako ekspedientki w sklepach spożywczych. Pośród innych odpowiedzi wskazywanych więcej niż jeden raz znalazły się następujące zajęcia: opiekunka dla dzieci, praca w zakładzie produkcyjnym, kelnerka i sezonowe prace polegające na zbiorce owoców i warzyw. Pojedyncze osoby zajmowały się doradztwem ubezpieczeniowym, asystenturą stomatologiczną, pracą biurową, krawiectwem, a także pracą w ośrodku terapii zajęciowej. Wśród pań pojawiły się też nauczycielka oraz księgowia.

Jedynie 18,6% objętych badaniem osób wykonywało w kraju emigracji zarobkowej pracę na tym samym lub podobnym stanowisku co w ojczyźnie. Były to osoby zatrudnione jako magazynierzy, rzeźnicy, pracownicy budowlani, operatorzy maszyn automatyki przemysłowej, stolarze, pracownicy zakładów produkcyjnych, terapii zajęciowej, agencji ubezpieczeniowi oraz mechanicy samochodowi.

Ryc. 4. Okres przebywania za granicą emigrantów z powiatu gostyńskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Pozostałe osoby, które pracowały przedtem w powiecie gostyńskim, objęły stanowiska zupełnie niepowiązane z poprzednią pracą. Mężczyźni podejmowali się następujących zawodów i czynności: elektryk, rzeźnik, stolarz, murarz, operator prasy, budowlaniec, pracownik produkcji, pomocnik w gospodarstwie rolnym i ogrodowym, kucharz w restauracji włoskiej, piekarz, kierownik firmy sprzątającej, a także fachowiec „złota rączka”. Do zajęć podawanych przez kobiety należały: kelnerka, handel artykułami spożywczymi, pomocnik w gospodarstwie rolnym, ogrodowym i szklarni, praca w restauracji czy barach szybkiej obsługi, pomoc domowa, opiekunka dzieci lub osób starszych, pracownik produkcji i operator maszyn, kierownik hotelu oraz florystka.

Na podjęcie decyzji o wyjeździe w celach zarobkowych miało wpływ wiele różnych czynników występujących na rynku pracy, lecz najpowszechniejsze było wynagrodzenie za wykonywaną pracę. Aż 70% respondentów wskazało zbyt niskie wynagrodzenie jako podstawowy impuls dla decyzji wyjazdu, ale dla 28,6% ankietowanych istotnym czynnikiem podjęcia decyzji o wyjeździe były niekorzystne umowy o pracę (zatrudnienie w oparciu o umowę o dzieło lub bez jakiegokolwiek umowy).

Największą popularnością wśród respondentów – zarówno mężczyzn, jak i kobiet – cieszyło się pośrednictwo krewnych oraz znajomych, którzy służyli poradami przy organizacji wyjazdu i zdobyciu pracy (62,9% ogółu odpowiedzi). Kobiety częściej korzystały z tego rodzaju pomocy; na wykorzystanie portali internetowych decydowali się jedynie mężczyźni (11,4% ogółu respondentów). Pojedynczy wskazali, że impulsem ich wyjazdu był awans w pracy dotychczas wykonywanej w Polsce czy ekspansja firmy (dotyczy osoby pracującej na Białorusi), natomiast dla dwóch kobiet wyjazd wiązał się z pozostaniem za granicą po zakończeniu tamże praktyk szkolnych w wyniku otrzymania od pracodawcy umowy o pracę po zakończeniu stażu (repcja hotelowa w Holandii) czy przypadkowym uzyskaniem pracy podczas wakacji (praca w restauracji w Wielkiej Brytanii).

Zdecydowana większość respondentów zadeklarowała, że potrafi posługiwać się językiem kraju, w którym pracuje. Oprócz popularnych współcześnie języków, angielskiego i niemieckiego, ankietowani porozumiewali się po francusku (zarówno we Francji, jak i w Belgii), holendersku, duńsku, norwesku i włosku. Emigranci posługujący się językiem francuskim pracowali w magazynach lub restauracjach (na stanowisku kelnera), a językiem holenderskim – w ogrodnictwie i agroturystyce, zakładach stolarskich, w restauracjach i placówkach handlu detalicznego. Respondent mówiący po duńsku znalazł pracę w gastronomii jako szef kuchni, osoba w Norwegii przy produkcji taśmowej, a język włoski został opanowany przez mężczyzn zarabiających w agroturystyce. Z kolei osoby, którzy wskazały w kwestionariuszu, że nie potrafią porozumiewać się w języku urzędowym kraju ich obecnego zamieszkania, w kilku przypadkach wykazywały chęć przyswojenia języka (angielskiego, holenderskiego i norweskiego) na specjalnych kursach. Dziewięciu ankietowanych (12,9% ogółu badanych) przyznało, że wykonywane przez nich zajęcia nie wymagały posługiwania się językiem urzędowym kraju, w którym przebywają (niemiecki, holenderski oraz duński). Ta grupa respondentów pracowała

w ogrodnictwie, rzeźnictwie, zajmowała się instalatorstwem elektrycznym, montażem światłowodów oraz wykonywaniem prac budowlanych.

Respondenci wyrazili też stopień zadowolenia z aktualnie wykonywanej pracy poza granicami kraju w pięciostopniowej skali. Zdecydowana większość ankietowanych wykazywała wysoki lub bardzo wysoki stopień zadowolenia z pracy (odpowiednio 48,6% oraz 40,0%). Jedyнным bardzo niezadowolonym z pracy (w tym z wysokości dochodu), który wskazał ocenę 1, był mężczyzna pracujący jako *press operator* (operator prasy).

Zakończenie

Charakteryzując poziom bezrobocia w województwie wielkopolskim w skali regionalnej i lokalnej, należy zwrócić uwagę na następujące mechanizmy kształtujące jego zróżnicowanie przestrzenne:

- a) w 2016 r. najwyższą stopą bezrobocia cechowały się powiaty wschodniej części regionu: koniński (14,2%), m. Konin (10,3%), kolski (10,1%) i słupecki (9,6%), natomiast dwa inne powiaty tej części (tj. m. Kalisz i kaliski) już w okresie 2008–2016 wykazywały stopę bezrobocia niższą niż przeciętna w województwie; wśród powiatów położonych peryferyjnie grupa w północnej części województwa (chodzieski, złotowski i wągrowiecki) wykazywała przez cały badany okres poziom bezrobocia znacznie wyższy od przeciętnego w województwie, gdy z kolei powiat kępiński w południowej części regionu i powiat wolsztyński w zachodniej części cechowały się niskim bezrobociem (zwłaszcza w 2016 r.); zróżnicowanie przestrzenne poziomu bezrobocia w układzie powiatów przejawiało dużą stabilność, o czym świadczy współwystępowanie stopy bezrobocia w latach 1999, 2008, 2014 i 2016 w województwie określone na podstawie współczynnika korelacji Pearsona;
- b) powiat gostyński cechował się stopą bezrobocia, która była trwale wyższa niż przeciętna dla regionu wielkopolskiego (w 1999 r. wyniosła ona 14,1%, a w 2014 r. – jej wartość spadła do poziomu 10,5%); w latach 1999–2014 najwyższą stopą bezrobocia charakteryzowały się gminy Gostyń i Piaski, najniższą, zbliżoną do średniej w województwie – gmina Poniec; należy też zwrócić uwagę, że różnice stopy bezrobocia w 2014 r. w poszczególnych gminach powiatu gostyńskiego zmalały; do wyznaczenia kierunków zmian strukturalnych w poziomie bezrobocia w latach 2002–2014 w układzie gmin powiatu gostyńskiego wykorzystano też syntetyczny wskaźnik Perkala; po upływie dwunastu lat cztery z siedmiu gmin zaliczyły spadki wartości wskaźnika, co oznaczało, że zestandaryzowane wartości udziałowe dotyczące różnych cech bezrobocia malały;
- c) z perspektywy kraju emigracji wyjazdy zarobkowe mogą przyczyniać się do wyrównywania istniejącej nierównowagi na rynku pracy; Kaczmarczyk (2006: 9) użył nawet w odniesieniu do tego zjawiska określenia „eksport bezrobocia”. Z drugiej jednak strony odpływ ludności wiąże się z niedoborem tych, którzy mają często wysoko cenione i poszukiwane na rynku pracy kwalifikacje

(Kaczmarczyk 2005). Badanie ankietowe wśród ludności pochodzącej z powiatu gostyńskiego, a przebywającej na emigracji dostarczyły szeregu informacji charakteryzujących tę specyficzną grupę. Prawie połowa ankietowanych pochodziła z miejsko-wiejskiej gminy Gostyń, a większość należała do grupy wiekowej 20–34 lat, z kolei blisko 3/4 badanych emigrantów miało wykształcenie średnie lub wyższe. Zdecydowana większość respondentów zadeklarowała, że potrafi posługiwać się językiem kraju, w którym pracuje. Oprócz popularnych współcześnie języków: angielskiego i niemieckiego ankietowani porozumiewali się po francusku, holendersku, duńsku, norwesku i włosku, które to języki przyswoili podczas przebywania na obczyźnie. Ten proces adaptacji kulturowej w nowym środowisku życia zapewne też wpłynął na deklaracje powrotu do ojczyzny badanych emigrantów. Aż połowa kobiet i 30% mężczyzn nie wyraziło chęci powrotu. Natomiast blisko połowa mężczyzn wyraziła opinię, że raczej wróci albo zdecydowanie wróci do Polski po osiągnięciu zamierzonych celów finansowych.

Literatura

- Chojnicki Z. 1996. Geografia społeczno-ekonomiczna wobec transformacji systemowej w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 68, 1–2: 19–29.
- Churski P., Czyż T. 1993. Struktura społeczno-gospodarcza a kształtowanie się bezrobocia w województwie poznańskim. [W:] W. Maik (red.), *Problematyka lokalnych systemów osadniczych. Materiały konferencyjne*. Wydawnictwo Naukowe WMK, Toruń, s. 63–75.
- Churski P. 1997. Funkcjonowanie lokalnych rynków pracy Nowego Tomyśla i Wrześni w okresie zmian społeczno-gospodarczych w Polsce – analiza porównawcza. [W:] W. Maik, D. Sokołowski (red.), *Geografia osadnictwa, ludności i turystyki wobec transformacji systemowej*. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 113–126.
- Churski P. 1999. Lokalne rynki pracy w województwie poznańskim w okresie transformacji społeczno-gospodarczej. *Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań*.
- Czyż T. 1992. Struktura regionalna bezrobocia w Polsce. *Czasopismo Geograficzne*, 63, 1: 67–88.
- Gawryszewski A. 1977. Dojazdy do pracy. [W:] *Rozmieszczenie i migracje ludności a system osadniczy Polski Ludowej*. *Prace Geograficzne IGiPZ PAN*, 117.
- Kaczmarczyk P. 2005. *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kaczmarczyk P. 2006. Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy. *Ośrodek Badań nad Migracjami (OBM)*, Wydział Nauk Ekonomicznych UW, Warszawa.
- Kwiatkowski E. 2001. *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*. PWN, Warszawa.
- Perkal J. 1953. O wskaźnikach antropologicznych, *Przegląd Antropologiczny*, 19: 209–219.
- Smith D. 1972. Geography and social indicators. *South African Geographical Journal*, 54: 43–57.
- Szreder M. 2010. *Metody i techniki sondażowych badań opinii*. PWE, Warszawa.
- Szul R. 2004. Bezrobocie a transformacja. [W:] R. Szul, A. Tucholska (red.), *Rynek pracy w skali lokalnej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 13–42.
- Szul R. 2004. Bezrobocie i jak z nim walczyć? Uwagi końcowe. [W:] R. Szul, A. Tucholska (red.), *Rynek pracy w skali lokalnej*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa, s. 247–250.

The structure and level of unemployment in Gostyń poviat including labour emigration

Abstract: The labour market is one of the important areas of spatio-economic and spatio-social analysis. The first study objective is the characteristic of unemployment level changes in poviats of Wielkopolska region in the years 1999–2016. The second objective is to identify changes of level and structure of unemployment – on the scale recognized by geographers as subregional and by economists as local labour market – in the Gostyń poviat in the years 1999–2014. The result of perturbation on the labour market in Gostyń poviat (with the unemployment rate above region average) was labour emigration of poviat inhabitants. Characteristics and opinions of 70 of economical migrants identified on the basis of survey are complementary to the labour market identification. The choice of the Gostyń poviat as a research object was influenced by its location (and especially its distance from Poznań), as well as the relatively poorly recognized labour market in this administrative unit.

Key-words: unemployment, unemployment rate, economic emigrants, Gostyń poviat